

Vytěsňování romských komunit

Ing. Petr Víšek

Za jeden z klíčových cílů sociální politiky je všeobecně považováno zachování trvale udržitelné sociální soudržnosti ve společnosti, která má několik dimenzí od kontinentální a národně- regionální po městskou i podnikovou. Za klíčová témata sociální politiky jsou proto považovány ty jevy ze sociální a ekonomické oblasti, které určitým způsobem tuto soudržnost ohrožují. Ústředními faktory jsou demografická, sídelní a sociálně-ekonomická rizika. Mezi rizika demografická můžeme zahrnout jevy jako stárnutí populace, zdravotní stav obyvatel, chudoba a nezaměstnanost, které jsou velmi úzce spojeny se sociálně-ekonomickou politikou daného státu a odráží se nadále na sídelním uspořádání. Proto mezi sídelní rizikové faktory můžeme zahrnout územní segregaci, která odráží příjmové či etnické rozdíly, či spojení obou, které vedou ke vzniku sociálních a etnických ghett. Mezi sídelní faktory patří také například skutečnost velikosti obce a demografického rozložení obyvatelstva v ní žijících. Rizika ohrožení sociální soudržnosti, proto mohou vznikat i ve zmenšujících se obcích s rostoucím počtem seniorů, které v důsledku tohoto jevu mají stále menší možnosti zabezpečit potřeby stárnoucího obyvatelstva.

Otázka etnického a sociálního vytěsňování a tvorba tzv. ghett, k níž prokazatelně dochází velmi intenzivně v řadě českých měst a obcí, je výsledkem řady opakujících se scénářů, které zdě nechci publikovat, aby se nestaly návodem. Mohu říci, že jde o právní i protiprávní kroky, účelové postupy, export nevídaných obyvatel do jiných měst nakoupením domů pro ně, někdy až podvodné jednání, využívání sociální nekompetence obyvatel, cílové nevyužívání systému sociální ochrany apod. Nejvíce pozoruhodným jevem je, že realizací řady legálních kroků vzniká nezákonný stav – stav etnické segregace, k jejímuž potírání se stát zavázal. Faktem zůstává, že dané formy vytěsňování jsou v České Republice poměrně snadné ve srovnání s jinými evropskými státy. U nás platí, že tři nezaplacené nájemné mohou způsobit žalobu a odchod z bytu. Na druhé straně v evropských státech, je možné nájemné zaplatit a uhradit dluh, čímž je pozastaveno řízení, které u nás pokračuje dál i přes vyrovnání dluhu a může skončit ztrátou bydlení.

Přesto dnes neplacení nájemného není jediným startovacím mechanismem. Existují i velmi další praktiky, jako například prodej bytu s podmínkou generální opravy a jeho zpětný nákup bez nájemníků, přesunutí obyvatel do jiného města a další. Pokud je cílem sociální politiky sociální soudržnost potom by mělo být zajištěno, že lidé, kteří nemají prostředky či neumějí hospodařit, získali menší a levnější byt. Vzhledem k tomu, že tito lidé jsou velmi často zadlužení, nesplňují podmínku řady měst na získání bytu, které je možné pouze u osoby bez dluhů. Paradoxně jak bude dále řečeno jsou města schopna takovým osobám dát místnost na ubytovně za nájemné vyšší než bylo předchozí.

Jak můžeme pozorovat na celkové situaci, problémové jevy jako je vytěsňování a s tím spojená tvorba ghett se ve většinové společnosti nerozpouštějí, ale posilují a utvrzují odlišnosti. Vytvářejí se tak zdroje na jedné straně beznaděje a na druhé straně nepřátelství a agrese. Ghetto je charakterizováno vlastní izolací a lidé v ghettu se cítí vysunuti a bez pomoci. Jak je vidět na novinových titulcích za posledních pár měsíců je tato izolace posilována. Například: Plzeň – „ Plzeň má problém – místa podobná ghettům“, Ostrava - "Ostrava má své peklo – rómská ghetta“, Brno – „Gangy mladých Rómů terorizují školáky“,

„Orlová útoky Rómů pokračují“, „Problémy ghetta mohou znehodnotit úsilí měst o jejich rozvoj a zvelebování“.

Řada postupů vedoucích k izolaci a vytěsňování má několik praktických předpokladů. Obce se dostávají do velice složité situace, vzhledem k tomu, že 95% obyvatel nechce Roma za souseda. Navíc Romové jako občané nejsou příliš „politicky zajímaví“, neboť řešení jejich otázky nezvyšuje volební popularitu. Naopak deklarace tvrdého politického přístupu, uchylující se k nulové toleranci, je mnohem úspěšnější strategií. Například výstavba právně a technicky neexistujících „holobytů“, je kryptogram vyjadřující tento politický postoj.

Druhým důsledkem je důsledek ekonomický. Jde především o otázku zhodnocování bytového fondu, tedy o proces nazývaný gentrifikace. Vyměnit v bytech chudé za bohaté a zkvalitnit byty a měnit sociální složení čtvrti, to je oprávněný zájem města. Dalším aspektem je otázka vzniku dluhů, které vznikají, i přesto že lidé, kteří nemají na úhradu bydlení mohou pokrýt chybějící vlastní zdroje formou sociální dávky ze státního rozpočtu. Tento neekonomický přístup ze strany měst se může jevit jako ekonomický záměr, který má vytvářet na dané obyvatele právní tlak a donutit je tak odejít z bytových jednotek. Po reformě státní správy, v jejímž rámci zanikly okresní úřady, navíc vznikl i institucionální problém. Městský úřad tak zastupuje dvě odlišné politiky a sleduje dva odlišné zájmy. První zájem bytového odboru, který hospodaří s byty, je mít zaplacené nájemné, hospodařit s byty, využívat bytový fond, vymáhat dluhy a nakládat s neplatiči. Na druhé straně sociální referent, jež zastupuje stát, by měl udělat vše proto, aby sociální dávkou udržel sociálně slabé vrstvy obyvatelstva v daných bytech.

Třetí důsledek má sociální charakter, jehož startovacím mechanismem je velmi často právě neplacení nájemného, které je vnímáno jako nezodpovědnost a neplnění povinností ze strany občana. V chudých komunitách, jejichž strategii neznáme, je ovšem neplacení nájemného racionální záležitostí, neboť trvá-li ztráta bytu více než dva roky, je riziko možno kompenzovat vzájemnou výpomocí příbuzných a podobně. Na řešení těchto situací existuje institut zvláštního příjemce.

Zasadíme-li tyto důsledky do mezinárodní dimenze, zjistíme že řada často skutečně legálních kroků ze strany samosprávy při řešení neplatičství, při prodeji domů a bytů, či při jejich rekonstrukci, může vést k nelegálnímu stavu, který je označován za etnickou (rasovou) segregaci. Řešení neplatičství ve většině případů skončí vytvořením ubytovny, kde naprostou většinou jsou obyvatelé romského původu. V této situaci si můžeme položit otázku zda se nejedná o nepřímou diskriminaci, popsanou ve směrnici Evropské komise č.43 z roku 2000. tyto směrnice vymezují nepřímou diskriminací situaci, „kdy všeobecné neutrální opatření postihne zvláště významně určitou skupinu obyvatelstva“. Na druhé straně je nutno připustit, že výskyt neplatičství, který je příčinou následného řešení, se vyskytuje nejvíce u romské populace. Přestože samostatné aktivity působnosti, do nichž spadá bytová politika, stát svěřil do kompetencí obcí a měst bez možnosti jejich vynucení, je za tyto aktivity zodpovědný v rámci zahraničních závazků.

Dalším důležitou připomínkou je ústavní zákon, v němž je zakotveno, že občan ČR má právo na chráněné bydlení. Chráněným bydlením je myšleno bydlení s výpovědí podle výpovědních důvodů plynoucích z občanského zákoníku. V důsledku těchto opatření jsou lidé stěhováni docela běžně do nechráněného bydlení na dobu určitou. Z tohoto nechráněného bydlení mohou být velmi často vyloučeni, k čemuž je využíváno nejrůznějších i nedůstojných metod (zneužití jazykové nedostatečnosti, nevysvětlení právních aspektů). Jako příklad bych uvedl situaci v jednom nejmenovaném městě, kde nezákonně z bytů vytvořili ubytovnu, a tím změnili statut obyvatel vázaných nájemní smlouvou na smlouvu ubytovací, čímž tyto obyvatele vyloučili ze systému sociální ochrany, konkrétně sociální

podpory. Navíc daný úřad odmítl využívat ustanovení o zvláštním příjemci. Jsme proto svědky paradoxu, kdy stát vytváří legislativní nástroje pro pomoc lidem, kteří z různých důvodů nejsou schopni dostát svým povinnostem a na druhé straně se zastupitelstvo města rozhodne tyto nástroje nevyužívat a uloží pracovníkům, kteří vykonávají státní správu v přenesené působnosti, nepůsobit v rámci legislativy státu. Můžeme si klást otázku jak je možné, že občan, který je subjektem státního zaopatření, neboť dostává od státu sociální dávky, může v daném období ztratit bydlení. Obec na kterou byla přenesena působnost by měla postupovat tak všechny významné složky zabezpečující životní podmínky občana byly dodrženy a zachovány.

V důsledku této politiky vznikají ghetta, Bronx, Mexika a domy hrůzy. Tato izolace a vytěsňování s sebou nese řadu dalších opatření jako omezení veřejné dopravy, služeb, dochází ke vzniku kriminálního prostředí, nedodržují se hygienické standardy, které samozřejmě dále znehodnocují nemovitosti v dané oblasti. Vytvářejí se proto plovoucí ghetta, která představují jisté útočiště pro nově příchozí a imigranty, čímž se vytvářejí rizika pro zachování sociální soudržnosti. Ghetta na druhé straně vytvářejí i možnosti pro koncentraci a specializaci veřejných služeb a sanaci centra měst od možné kriminality, žebrání a hygienických problémů.

základním mementem této problematiky, je že se pohybujeme v kruhu. Nejdříve jsou lidé vytěsňováni z bytů, v nichž bydlí na základě nesplnění podmínek a je jim poskytnuto náhradní ubytování či přístřeší. tato pomoc je ovšem nenaučí hospodařit a proto znovu neplatí dokonce mnohonásobně vyšší nájemné. Dochází tak k další ztrátě bydlení, k následující sociální marginalizaci, segregaci a vytváří se stav, který bychom mohli charakterizovat jako bezdomovectví vedoucí ke vzniku slumů a osad u měst. Již dnes víme, že makrosociální a makroekonomická opatření k udržení lidí v bytech jsou 10x levnější než poskytování azylové péče, denních pobytů pro bezdomovce apod. Například jeden měsíc pobytu jednoho bezdomovce v azylovém domě stojí přibližně 7.500 Kč. Tato částka přitom představuje nájemné za velký měšťanský byt v Praze. Vzhledem k tomu, že tato politika je evidentně nákladná a hlavním cílem není poskytovat azylovou péči, ale vracet lidi zpět do normálního života, budeme stavět byty pro tyto lidi. Tento koloběh ovšem není nezbytně nutný, problémem pouze je, že je delší než jedno volební období. Jedno zastupitelstvo na tom volby vyhraje, druhé zastupitelstvo na tom volby prohraje. Co dělat v této situaci? Tento problém zatím nikdo příliš úspěšně nevyřešil.

Územní segregace je přitom produktem segregace příjmové, která je u nás velmi často pouze romská. Zkušenosti ukazují, že tento problém bude třeba odetznizovat. To znamená nejde o to zabývat se romskými komunitami, ale vyloučenými komunitami. Je pravdou, že ve vyloučených komunitách žije naprostá většina Romů, ovšem je nutno si uvědomit, že primární problém není etnický, ale sociální. Chudoba není etnickým znakem Romů, ale znakem sociálně slabé vrstvy populace.

Územní segregace realizuje segregaci příjmovou, je produktem příjmové segregace a u nás je velmi často jenom romská, ale nebude tomu tak. Zkušenosti ukazují, že ten problém je třeba odetznizovat. Nejde o to zabývat se romskými komunitami, ale vyloučenými komunitami a to není jedno a totéž. Primární adresa zní sociálně vyloučená komunita. Ano, žije tam naprostá většina Romů, ale primární problém je sociální, nikoliv etnický. Chudoba není etnickým znakem Romů. Je třeba bojovat za to, aby lidé nemuseli vyhledávat ghetta jako jedinou možnost. Otázkou zůstává jak může jeden člověk, který dostává dávky sociální péče zaplatit kauci na bydlení ve výši několika desítek tisíc korun. Či v případě existence dluhu mu podle místních předpisů nelze poskytnout bydlení. Otázky zamotaného kruhu mohou vést i k situacím, kdy společně se ztrátou bydlení jsou rodičům soudem odebrány i děti, protože rodiče nemohou zabezpečit péči o dítě. Přitom o péči o jedno dítě v ústavním zařízení stojí

měsíčně mezi 25-45 tisíci, které jsou hrazeny ze strany státu. Výše dluhu, který tuto situaci způsobil mohla být výrazně nižší. Například v sousední Německé Republice náklady na vynucenou ústavní péči dětí vlastních občanů, hradí obec, protože ta tuto situaci způsobil vlastní nedostatečnou sociální prací.

Obecně je proto možné konstatovat, že s diskriminací se Romové setkávají především tam, kde se dostávají do vztahu se soukromou sférou to znamená v oblasti zaměstnanosti a bydlení. V určitém smyslu i samosprávné obce představují soukromý subjekt a často se tak v bytové sféře chovají. Prostor, který jednotlivé úřady mají pro rozhodování o bytovém fondu mají, je dost velký, a proto odhalit v rozhodnutí úřadů cílené diskriminační akty je velmi obtížné. Se stejnou situací se potýkají i v zahraničí. Na závěr musíme připustit, že vůči Romům na trhu s byty panuje tvrdá diskriminace, která dále vytváří paradoxní situace v aplikaci legislativy. Na jedné straně je městský úřad schopen poskytovat ubytovnu za cenu ekonomického nájemného, ale za tutéž cenu by nepronajalo byt v soukromém domě Romovi. Realitní kanceláře se přitom při obchodování s byty či domy přímo ptají, zda v daném domě nebydlí někdo „problémový“ a podle toho stanovují tržní cenu. Složitost problému vyjadřují aktivity, které některá města či obce vyvíjejí, aby se zbavila právě „problémové“ skupiny občanů, a to buď překažením koupě domku či bytu, koupí domů v jiném městě či obci, kam své problémové občany vystěhovávají. Proto v řešení této situace či vytváření určitého právního rámce je třeba uvažovat strategicky. Tedy co politika sestěhovávání určité skupiny či jejího přemístění na ubytovny přinese za několik let.

